

شناسایی و روان‌سنجی راهبردهای آموزش تربیت جنسی نوجوانان ۱۲ تا ۱۶ ساله ایرانی بر اساس دیدگاه معلمان و والدین: پژوهش آمیخته

داود طهماسب‌زاده شیخ‌لار*، احسان عظیم‌پور**، علی ایمان‌زاده***، محمد عباس‌زاده****

چکیده

هدف پژوهش حاضر شناسایی و روان‌سنجی راهبردهای آموزش تربیت جنسی نوجوانان بر اساس دیدگاه معلمان و والدین بود که با رویکرد آمیخته اکتشافی انجام شده است. در بخش کیفی از روش تحلیل مضمون و در بخش کمی از تحلیل عاملی اکتشافی و تأییدی استفاده شد. مشارکت‌کنندگان بخش کیفی، شامل متخصصان تربیت جنسی، معلمان و والدین دارای تخصص علمی یا تجربه عملی بودند که با روش نمونه‌گیری هدفمند از نوع نظری، ۲۰ نفر به عنوان مشارکت‌کننده انتخاب شدند. نتیجه تحلیل داده‌ها در بخش کیفی منجر به شناسایی ۱۹ مضمون پایه در زمینه راهبردهای آموزش تربیت جنسی شد که در قالب ۵ مضمون «غلبه بر موانع فرهنگی»، «ملاحظات فرهنگی - اجتماعی»، «ظرفیت‌سازی در نظام آموزشی و والدین»، «راهکارهای آموزش» و «اصول آموزش» سازماندهی شدند. در یافته‌های حاصل از داده‌های بخش کمی، نتایج تحلیل عاملی تأییدی نشان داد که مضمون‌های ۱۹ گانه که نهایتاً در ۵ مضمون سازماندهی شدند دارای بار عاملی کافی جهت تدوین ابزار راهبردهای آموزش تربیت جنسی نوجوانان هستند. در بخش کمی، دیران دوره اول و دوم متوسطه شهر ستان‌های خوی و چابپاره جامعه آماری را تشکیل دادند که با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای تعداد ۳۴۵ نفر به عنوان نمونه انتخاب شدند. برای گردآوری اطلاعات از پرسشنامه تدوین شده در مرحله کیفی پژوهش استفاده شد. در این بخش، برای سنجش روایی پرسشنامه از تحلیل عاملی اکتشافی و تأییدی و برای محاسبه پایایی از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد. نتایج نشان داد که این پرسشنامه به لحاظ کمی از روایی و پایایی لازم برخوردار است. در نتیجه مقیاس نهایی با ۵ عامل و ۱۹ نشانگر مورد تأیید قرار گرفت و در نهایت ابزاری جهت سنجش راهبردهای آموزش تربیت جنسی نوجوانان معرفی شد. نتایج حاصل از این مطالعه می‌تواند در طراحی برنامه‌های آموزشی با هدف تقویت آموزش تربیت جنسی نوجوانان مورد استفاده قرار گیرد.

واژه‌های کلیدی: راهبردهای تربیت جنسی، معلمان، والدین، نوجوانان

* دانشیار گروه علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه تبریز، تبریز، ایران. (نویسنده مسئول) s.tahmaseb@tabrizu.ac.ir

** دانشجوی دوره دکتری برنامه‌ریزی درسی دانشگاه تبریز، تبریز، ایران. azimpour_e@tabrizu.ac.ir

*** دانشیار گروه علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه تبریز، تبریز، ایران. aliimanazadeh@yahoo.com

**** استاد گروه جامعه‌شناسی دانشگاه تبریز، تبریز، ایران. m.abbaszadeh2014@gmail.com

مقدمه

بدون شک دوره نوجوانی یکی از بحرانی‌ترین مراحل تحول طبیعی انسان محسوب می‌شود (منظری توکلی، کدیور، حسن‌آبادی و عرب‌زاده، ۱۳۹۷) که یکی از ویژگی‌های آن بلوغ است. بلوغ یک مرحله مهم از تحول است که علاوه بر تحولات روان‌شناختی با تحولات زیستی مانند جهش نمو قد و وزن، نمو اسکلتی و تکامل دستگاه باروری و جنسی همراه است. نوجوان هنگام بلوغ با امور جنسی آشنا می‌شود و گاهی رفتار جنسی مشکل‌ساز را دنبال می‌کند که پیش‌بینی‌کننده تخلف جنسی است و یا با نشانه‌ای از مسائل عاطفی اساسی همراه است (کاستبوم، لارسون و اسویدن، ۲۰۱۲). از این رو آشنایی با پدیده نوظهور جنسی و طرز صحیح مقابله با آن یکی از اساسی‌ترین نیازهای نوجوانان در این مرحله از زندگی است (مستوفی، گرمارودی، شمشیری و شکیبازاده، ۱۳۹۵).

یکی از مؤثرترین راه‌های افزایش آگاهی، نگرش و توانایی نوجوانان در محافظت از خودشان تربیت جنسی است. تربیت جنسی برای پیشگیری از رفتارهای پرخطر جنسی و نتایج منفی آن ضروری است (رایس، رامیرو، دی‌ماتوس و دیناز، ۲۰۱۱). تربیت جنسی یکی از موضوعات مهم در حوزه تربیت بوده و در چگونگی شکل‌گیری شخصیت، افکار، عواطف و رفتارهای نوجوانان تأثیر زیادی دارد. اما تربیت جنسی به دلیل وجود پاره‌ای از ابهام‌ها، سوءتفاهم‌های نظری، فکری و نیز موانع اجرایی با مشکلات فراوانی روبه‌رو بوده است (امینی، تمنایی‌فر و پاشایی، ۱۳۹۱). طبق تعریف، سازمان بهداشت جهانی^۴ (۲۰۱۴) تربیت جنسی را لازمه سلامت جنسی می‌داند و به‌طور ضمنی تربیت جنسی و سلامت جنسی را تقریباً به یک معنا بکار می‌برد. براساس تعریف سازمان بهداشت جهانی، بهداشت جنسی عبارتست از هماهنگی میان ذهن، احساس و جسم که جنبه‌های اجتماعی و عقلانی انسان را در مسیر ارتقای شخصیت و ایجاد ارتباط و عشق هم‌راستا می‌سازد و هر گونه اختلال و ناهماهنگی در آن و در نتیجه عدم رضایت از رابطه جنسی شود، می‌تواند نارسایی کنش جنسی را به همراه داشته باشد.

امروزه با گسترش رسانه‌های اجتماعی مجازی، شیوه دسترسی به اطلاعات به سرعت تغییر کرده و این رسانه‌ها به سرعت جایگزین ارتباطات سنتی شده‌اند و اطلاعات را در کمترین زمان در دسترس همه قرار می‌دهند. مشخص نیست چقدر از اطلاعاتی که از این طریق به نوجوانان منتقل می‌شود در افزایش دانش صحیح نوجوانان مؤثر باشد (جونز، اتینگتون، بالدوین و سیپسما، ۲۰۱۴). به‌علاوه با توجه به آمار روزافزون آسیب‌های اجتماعی که آینده‌سازان کشور یعنی کودکان

^۱. Kastbom, Larsson, & Svedin

^۲. sex education

^۳. Reis, Ramiro, De matos, & Diniz

^۴. World Health Organization (WHO)

^۵. Jones, Eathington, Baldwin, & Sipsma

و نوجوانان را متأثر می‌کند؛ آموزش مهارت‌های مربوط به تربیت جنسی بسیار ضروری به نظر می‌رسد. تربیت جنسی کودکان باید از دغدغه‌های اصلی والدین و نظام آموزشی بوده و در مورد مسائل جنسی و خود مراقبتی می‌بایست به تناسب جنسیت و شرایط سنی کودکان و نوجوانان این اطلاعات را به آنان در زمان درست و به موقع انتقال دهند (تیلور و هریس، ۲۰۱۸). جودکی، نجات، وحیددستجردی و لاریجانی^۲ (۲۰۲۰) در پژوهشی گزارش کردند که کاهش سن یادگیری در مورد مسائل جنسی و درگیر شدن در روابط جنسی، تأثیر پیشرفت فناوری و مدرنیته در این موضوع و افزایش روابط جنسی ناامن در بین نوجوانان ناشی از رفتارهای نامناسب خانواده‌ها، آموزش نادرست و دسترسی به اینترنت و دریافت اطلاعات اشتباه از منابع نامناسب، از جمله عواملی محسوب می‌شود که تربیت جنسی در بین نوجوانان را قابل دفاع می‌کند. همچنین آنان معتقدند تربیت جنسی برای افرادی که رفتارهای پرخطر جنسی دارند لازم و ضروری است.

بررسی ادبیات پژوهشی مرتبط با موضوع نیز نشان داد که تحقیقات بسیار کمی وجود دارد که به صورت نظام‌مند و بر اساس نظرات معلمان، شیوه‌های آموزش تربیت جنسی به نوجوانان ایرانی را مطالعه کرده باشد. عسکری، میرزایی نجم‌آبادی، سعیدی رضوانی و اصغری نکاح^۳ (۲۰۲۰) در پژوهشی گزارش کردند تسهیل‌گران آموزش بهداشت جنسی شامل دو دسته تسهیل‌گران برون فردی شامل هفت زیرمجموعه سیاست‌گذاری مناسب، استفاده از ظرفیت‌های امور مذهبی، توجه به فرهنگ بومی، محیط حمایتی خانواده، توانمندسازی مدارس، ادغام و همکاری بین بخشی و تقویت تعامل والدین و معلمان و تسهیل‌گران درون فردی شامل دو زیرمجموعه استفاده از تکنیک‌های حواس‌پرتی در نوجوانان و حمایت از جامعه‌پذیری نوجوانان است. بستانی خالصی، سیمبر و آذین (۱۳۹۶) در پژوهشی، راهبردهای آموزش سلامت جنسی مبتنی بر توانمندسازی را در دو مولفه اصلی استفاده از همه ظرفیت‌ها برای آموزش (شامل آموزش رسمی و آموزش غیررسمی) و ساختار مطلوب آموزش (شامل همگانی بودن آموزش‌ها، داشتن اهداف آموزشی، مبتنی بر ارکان آموزش بودن و متناسب با ویژگی‌های گروه هدف بودن) گزارش کرده‌اند. گلی و محمدی احمدآبادی (۱۳۹۸) در پژوهشی گزارش کردند آموزش تربیت جنسی باعث توانمندسازی مادران در پاسخگویی به سؤالات جنسی دختران نوجوان و افزایش دانش، نگرش و عملکرد آنان می‌شود؛ بنابراین، با توجه به اطلاعات ناکافی والدین به‌ویژه مادران در مورد پاسخگویی به سؤالات جنسی نوجوانان، ارائه راهکارها و آموزش‌هایی جهت افزایش سطح آگاهی مادران و تغییر نگرش آنان، ضروری است. شیرینیگی، اسماعیلی، سعیدی‌پور و سرمدی (۱۳۹۹) در پژوهشی یکی از راهبردهای آموزش تربیت جنسی در عصر جهانی شدن را اصل آموزش جنسی با توجه به مقتضیات سنی

^۱. Taylor & Harris

^۲. Joodaki, Nedjat, Vahid Dastjerdi, & Larijani

^۳. Askari, Mirzaiinajmabadi, Saeedy Rezvani, & Asgharinekah

(اصل تدریج) معرفی کرده و بر مبنای مدل ارائه شده در این پژوهش، ضرورت و نیاز، آموزش و ساختارهای فرهنگی اجتماعی حاکم بر جامعه ایرانی بر مؤلفه محوری (فرصت‌ها و تهدیدهای جهانی شدن) تأثیرگذار است؛ بنابراین برنامه‌های ارائه شده در راهبردها باید بر مبنای اصول، روش و محتوای تربیت جنسی از دیدگاه اسلام و شاخص‌های آسیب و سلامت تربیت جنسی باشد. قلتاش و محمدجانی (۱۳۹۷) برای روش‌های یاددهی - یادگیری تربیت جنسی، روش‌های مستقیم با چهار نوع روش و روش‌های غیرمستقیم با پنج روش یاددهی-یادگیری پیشنهاد می‌نمایند.

در ایران در اسناد رسمی ارائه شده مانند سند تحول راهبردی نظام تربیت رسمی و عمومی کشور (سند تحول بنیادین، ۱۳۹۰) و همچنین فلسفه تربیت رسمی و عمومی کشور (صادق‌زاده قمصری، ۱۳۹۳)، تربیت جنسی به صورت ضمنی و کم رنگ در نظر گرفته شده است و آن را در ساحت‌های شش‌گانه تربیت، زیرمجموعه تربیت در ساحت زیستی و بدنی می‌شمارند؛ بنابراین با وجود اینکه تربیت جنسی از حلقه‌های مفقوده در فرایند تعلیم و تربیت در نظام آموزشی کشور است، در اسناد بالادستی ارائه شده در نظام تعلیم و تربیت کشور به تربیت جنسی چندان اهمیتی داده نشده؛ و زمینه‌ها، علل، رویه‌ها و راهکارهایی در این زمینه معرفی نشده است. همچنین در همان اسناد ارائه شده، ضمن تأکید بر استقرار نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی بر اساس مبانی نظری و فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی، به اثرات سوء و زیان‌بار غفلت از نیازهای حال حاضر نوجوانان در تعلیم و تربیت به‌عنوان یکی از چالش‌های پیش رو در نظام آموزشی کشور اشاره شده است. همچنین پژوهش‌جویان و همکاران (۲۰۲۰) نشان داد هیچ سیاست منسجمی در رابطه با آموزش جنسی در ایران وجود ندارد و جو غالب در جامعه و وزارت آموزش و پرورش مانع از برخورد صحیح با این موضوع می‌شود. آن‌ها همچنین اقدامات انجام شده در ایران را ناکافی دانسته و معتقد هستند که هیچ سیاست روشنی در رابطه با آموزش جنسی در مدارس وجود ندارد و آموزش تربیت جنسی بر اساس آنچه مسئولان تصور می‌کنند باید انجام شود ارائه می‌شود.

بر اساس نتایج پیشینه موجود در داخل کشور که بر وضع آموزش تربیت جنسی و همچنین نتایج پیشینه موجود در خارج از کشور که بر اهمیت و توسعه برنامه تربیت جنسی نوجوانان تأکید دارند، و با توجه به اینکه تاکنون مؤلفه‌های آموزش تربیت جنسی از دیدگاه صاحب‌نظران و معلمان شناسایی و تبیین نشده است، پژوهش حاضر می‌تواند در توسعه و پیشبرد برنامه تربیت جنسی در نظام آموزش کشور نقش مهمی داشته باشد. لذا مسئله اصلی که در این مقاله به آن پرداخته شده است، عبارت است از اینکه راهبردهای آموزش تربیت جنسی از دیدگاه صاحب‌نظران و معلمان دارای چه مؤلفه‌هایی است؟ و آیا مؤلفه‌های آموزش تربیت جنسی از روایی لازم برخوردارند؟

روش پژوهش

با توجه به اینکه هدف پژوهش حاضر شناسایی و روان‌سنجی راهبردهای آموزش تربیت جنسی نوجوانان از دیدگاه صاحب‌نظران، معلمان و والدین بود از رویکرد آمیخته اکتشافی ادر دو فاز کیفی و کمی استفاده شد که در بخش کیفی از روش تحلیل مضمون و در بخش کمی از تحلیل عاملی اکتشافی و تأییدی استفاده شد.

شرکت‌کنندگان بخش کیفی

از آنجایی که هدف پژوهش کاوش و کشف راهبردهای اصلی آموزش تربیت جنسی است، پژوهشگر به دنبال افرادی بود که تجربه مشترکی با موضوع پژوهش داشته باشند، به نحوی که بتوانند مشارکت اثربخش و اعتمادپذیری را برای پژوهش ایجاد کنند. از این نظر شیوه انتخاب نمونه پژوهش از نوع هدفمند صاحب‌نظران کلیدی^۱ و تکنیک اشباع نظری^۲ بود. از این رو ۲۰ نفر به عنوان مشارکت‌کننده در این پژوهش انتخاب شدند. برای انتخاب مشارکت‌کنندگان سه ملاک، به شرح ذیل اتخاذ شد که داشتن دو ملاک از این سه شرط الزامی بود: تخصص علمی (افرادی که دانش کافی در زمینه مباحث تربیت جنسی دارند؛ یعنی در ارتباط با موضوع تربیت جنسی با تألیف کتاب یا مقاله اقدام کرده، یا اینکه در این زمینه دارای تحصیلات آکادمی مرتبط با آن باشند)، تجربه عملی (افرادی که با موضوع تربیت جنسی آشنایی دارند و در عمل با تربیت جنسی نوجوانان در ارتباط باشند)، و والدینی که دارای فرزند ۱۲ تا ۱۶ ساله هستند.

شرکت‌کنندگان بخش کمی

جامعه آماری بخش کمی پژوهش را دبیران دوره اول و دوره دوم متوسطه شهرستان‌های خوی و چابپاره (از توابع استان آذربایجان غربی) تشکیل دادند. با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای، بر حسب جنسیت و مقطع تدریس، تعداد ۳۴۵ نفر با استفاده از جدول کرجسی و مورگان^۳ (۱۹۷۰) به عنوان نمونه انتخاب گردید. از این تعداد ۱۹۵ نفر (حدود ۵۷ درصد) دبیران زن و ۱۵۰ نفر (حدود ۴۳ درصد) دبیران مرد؛ ۲۰۵ نفر (حدود ۶۰ درصد) دبیران دوره اول متوسطه و ۱۴۰ نفر (حدود ۴۰ درصد) دبیران دوره دوم متوسطه بودند.

ابزارهای پژوهش

الف. ابزار بخش کیفی

برای گردآوری داده‌ها در بخش کیفی از مصاحبه نیمه ساختار یافته استفاده شد. در ابتدا مشارکت‌کننده‌ها از هدف مصاحبه آگاه شدند و با رضایت افراد صدای آنها ضبط گردید و اطمینان

^۱. exploratory mix

^۲. critical case

^۳. theoretical saturation

^۴. Krejcie & Morgan

خاطر داده شد که مشخصات فردی آنها محرمانه باقی خواهد ماند. مهم‌ترین سؤال‌های مصاحبه عبارت بود از: به نظر شما مهم‌ترین روش‌های تربیت جنسی چیست؟ شما معمولاً در خانواده از چه شیوه‌ها یا راهبردهایی برای آموزش تربیت جنسی فرزندان استفاده می‌کنید؟ آیا برنامه تربیت جنسی نوجوانان دارای اصول و قواعد مشخصی است؟ لطفاً مثال بزنید. در ادامه متناسب با سؤال اصلی از سؤال‌های پیگیر که تکمیل‌کننده سؤال اصلی بود استفاده می‌شد. میانگین مدت زمان مصاحبه‌ها به صورت تقریب ۲۰ الی ۴۰ دقیقه بود، که پس از انجام روی کاغذ پیاده شدند. در نهایت پژوهشگر با استفاده از روش تحلیل مضمون به تحلیل یافته‌های پژوهش پرداخت. از مشارکت‌کننده‌ها تحلیل اطلاعات دریافت شد و سپس بدون در نظر داشتن و دخالت نظر پژوهشگر، با استفاده از روش تحلیل مضمون داده‌ها کدگذاری شدند. سپس کدهای اضافه و تکراری حذف شد، و فرایند کاهش کدها تا جایی ادامه پیدا نمود که مؤلفه‌ها و طبقه گسترده‌تری به دست آمد. همچنین راهبردهای کلی آموزش تربیت جنسی نوجوانان شناسایی شدند. در ادامه به منظور بررسی روایی و پایایی داده‌های کیفی از روش "بازبینی صاحب‌نظران" بهره گرفته شد. برای حصول اطمینان از روایی پژوهش و دقیق بودن یافته‌ها در مطالعه حاضر این اقدامات انجام شد. **بازبینی توسط اعضا:** ۳ نفر از مصاحبه‌شوندگان (به ازای هر طبقه از مصاحبه‌های کیفی یک نفر) گزارش نهایی مرحله نخست را در فرآیند تحلیل یا مقوله‌های به دست آمده، بازبینی نمودند و نظرات و پیشنهادها آنها اعمال شد. **بررسی همکار:** به کمک ۳ نفر از استادان و ۴ نفر از دانشجویان دکتری مراحل سه‌گانه تحلیل مضمون پرداخته شد و دیدگاه‌ها و نظرات آنها نیز مدنظر قرار گرفت.

ب. ابزار بخش کمی

در بخش کمی از پرسشنامه محقق ساخته مبتنی بر مؤلفه‌های استخراجی از بخش کیفی استفاده شده است. پرسشنامه راهبردهای آموزش تربیت جنسی نوجوانان مشتمل بر ۵ مولفه و ۱۹ گویه است. بر این اساس، مولفه غلبه بر موانع فرهنگی شامل ۳ گویه، ملاحظات فرهنگی - اجتماعی شامل ۳ گویه، ظرفیت‌سازی در نظام آموزشی و والدین شامل ۳ گویه، راهکارهای آموزش شامل ۴ گویه و اصول آموزش شامل ۶ گویه بود. هر کدام از گویه‌ها بر اساس طیف لیکرت پنج‌گزینه‌ای از خیلی مخالفم (۱) تا خیلی موافقم (۵) نمره‌گذاری شدند. در این پژوهش لاینک پرسشنامه با توجه به شیوع بیماری کرونا، از طریق مجازی و با هماهنگی مدیریت آموزش و پرورش مناطق و مدیران مدارس در کانال معلمان مدارس در بستر نرم‌افزار شاد ارسال شد. به منظور تعیین پایایی هر یک از مؤلفه‌های پرسشنامه از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شد. ضریب آلفای کرونباخ برای هر یک از مؤلفه‌ها، شامل غلبه بر موانع فرهنگی (۰/۷۷)، ملاحظات فرهنگی - اجتماعی (۰/۷۶)، ظرفیت‌سازی در نظام آموزشی و والدین (۰/۶۴)، راهکارهای آموزش (۰/۶۷) و اصول آموزش

(۰/۸۲) برآورد گردید. مقدار این ضرایب نشان می‌دهد که مؤلفه‌های پرسشنامه از پایایی مناسبی برخوردار است.

یافته‌ها

الف) روش تحلیل داده‌های بخش کیفی: تحلیل مضمون

با استفاده از روش تحلیل مضمون (شناسایی یک پدیده) در سه سطح مضمون‌های پایه (کدها و نکات کلیدی موجود در متن)، مضمون‌های سازمان دهنده (مقولات به دست آمده از ترکیب و تلخیص مضمون‌های پایه) و مضمون‌های فراگیر (مضمون‌های عالی در برگیرنده‌ی اصول حاکم بر متن به عنوان یک کل) چارچوب اولیه مضمون‌ها شکل گرفت که نتایج آن در جدول ۱ مشاهده می‌شود. مضمون‌های مربوط به راهبردهای آموزش تربیت جنسی مشتمل بر ۱۹ مضمون پایه، ۵ مضمون سازمان دهنده و ۱ مضمون فراگیر است.

جدول ۱. مضمون‌های مرتبط با راهبردهای آموزش تربیت جنسی

مضمون فراگیر	مضمون سازمان‌دهنده	مضمون پایه
	غلبه بر موانع فرهنگی	نادیده‌گیری تابوهای فرهنگی؛ رهایی از دیدگاه‌های سنتی؛ تداوم گفت‌وگوهای تربیت جنسی آشکار
راهبردهای آموزش تربیت جنسی	ملاحظات فرهنگی - اجتماعی	طراحی برنامه تربیت جنسی فرهنگ اسلامی محور؛ مطابقت با پیشینه فرهنگی و اجتماعی جامعه؛ تدوین محتوا بر اساس توافق علم و آموزه‌های دینی
	ظرفیت‌سازی در نظام آموزشی و والدین	به‌کارگیری مربیان و متخصصان توانمند و آموزش‌دیده؛ آموزش و توانمندسازی والدین و مربیان تربیت جنسی؛ تغییر نگرش والدین و معلمان و مسئولان نظام آموزشی
	راهکارهای آموزش	آموزش مستقیم تربیت جنسی؛ آموزش تلفیقی تربیت جنسی؛ ابزارهای الکترونیکی و فیلم‌های آموزشی؛ سنجش مشاهده‌ای و ارزشیابی عملکردی
	اصول آموزش	تناسب با ویژگی‌های سنی و ادراکات ذهنی؛ تناسب با ویژگی‌های روحی؛ ساده و قابل فهم بودن؛ آموزش تدریجی؛ رعایت اصل عدم افراط و تفریط؛ برنامه‌ریزی صحیح و همه‌جانبه و مدون

راهبردهای مؤثر در تربیت جنسی نوجوانان

مهم‌ترین راهبردهای مستخرج از قسمت کیفی پژوهش که در راستای راهبردهای مؤثر در تربیت جنسی نوجوانان و براساس نظرات مستقیم مشارکت‌کنندگان در این پژوهش به دست آمد عبارت از: غلبه بر موانع فرهنگی، ملاحظات فرهنگی - اجتماعی، ظرفیت‌سازی در نظام آموزشی و

والدین، راهکارهای آموزش و اصول آموزش که در ادامه نوشتار توضیح مختصری برای هر راهبرد ارائه می‌شود.

غلبه بر موانع فرهنگی: در کشور ما به دلیل حساسیت‌های فرهنگی و اجتماعی، در خانواده‌های ایرانی صحبت از مسائل جنسی نوعی تابو است و دور آن خط قرمز می‌کشند. این امر بر روی سیستم آموزش و پرورش نیز تأثیر خود را گذاشته و در مقابل پرسش‌های جنسی نوجوانان، والدین و مربیان مدارس، با واکنش بی‌تفاوتی و سکوت رفتار می‌کنند. بر اساس نظرات شرکت‌کنندگان در این مطالعه، جهت موفقیت برنامه تربیت جنسی کارآمد در بین نوجوانان، غلبه بر موانع فرهنگی حاکم بر خانواده‌ها و جامعه از راهبردهای مهم و اساسی است. همچنین دیدگاه‌های سنتی حاکم بر فکر و ذهن خانواده‌ها و حتی متولیان امر آموزش و پرورش سبب می‌شود هرگاه صحبت از تربیت جنسی می‌شود ناخودآگاه به یاد سؤالات کودکان در زمینه ازدواج، بارداری و بازی‌های جنسی فرزندان خود می‌افتند. اما مشارکت‌کنندگان در این پژوهش معتقد بودند باید به دنبال راهی از این دیدگاه‌های سنتی جهت رسیدن به تربیت جنسی کارآمد در نوجوانان باشیم. بر این اساس مشارکت‌کننده شماره ۸ معتقد است: «همه ما می‌دونیم صحبت از مسائل جنسی در جامعه ما کلاً به نوع بی‌فرهنگی محسوب میشه. چه برسه اینکه ما اونو در مدرسمون به دانش‌آموزان آموزش بدیم. ولی این وضع تا کی باید ادامه پیدا کنه؟ وقتی ما میدونیم که در دنیای امروزی نوجوان واقعاً به اینگونه آموزش‌ها نیاز داره چرا باید دست روی دست بذاریم؟ تا کی باید این تابوهای مسخره فرهنگی رو تحمل کنیم؟ باید شروع کنیم و این خط قرمزها رو کنار بزنیم».

ملاحظات فرهنگی - اجتماعی: وقتی اطلاعات فرد به دنبال مطالعات علمی مبتنی بر ملاحظات فرهنگی و اجتماعی در جامعه افزایش پیدا کند، مردم جامعه آگاه‌تر می‌شوند و به دنبال آن تغییر نگرش و رفتار هم به‌آرامی به وجود می‌آید. مناسبات اجتماعی و فرهنگی ایران که ریشه در مجموعه‌ای از انگاره‌های مذهبی و سنتی دارد، همواره متغیر اساسی و تعیین‌کننده در اتخاذ سیاست‌های کلان فرهنگی محسوب می‌شود. در آداب اجتماعی و باورهای سنتی ایرانی، مسائل مربوط به تفاوت‌های جنسی میان زن و مرد و تمام متن و حاشیه‌هایی که به این موضوع مربوط می‌شوند، به‌طور یکجا در میان خطوط قرمزی نانوشته محصور شده است. پس بنابراین تربیت جنسی در ایران باید با طراحی ایرانی انجام گیرد. مشارکت‌کننده شماره ۲ در مورد طراحی برنامه تربیت جنسی فرهنگ اسلامی محور معتقد بود: «در تربیت جنسی متأسفانه منابع غنی اسلامی در این خصوص نادیده گرفته میشه. بدون شک بحث تربیت جنسی از جمله مباحث اساسی و بسیار حساس و پیچیده تربیت جنسی است، اما این مهم موجب نمیشه که بحث تربیت جنسی برچیده و به کنار بره. خطرها، دشواری‌ها و مشکلات این امر ما رو نباید از برنامه‌ریزی درست درباره آن باز بداره».

ظرفیت‌سازی در نظام آموزشی و والدین: ما نمی‌توانیم همه آموزش‌ها را از طریق کتاب درسی ارائه دهیم، زیرا برخی از نیازهای دانش‌آموزان در محیط‌های مختلف کاملاً متفاوت است؛ بنابراین مسئله تربیت جنسی به تشخیص مربیان و معلمان زبده بستگی دارد. پس بنابراین به‌کارگیری مربیان و متخصصان توانمند و آموزش‌دیده در این زمینه لازم و ضروری به نظر می‌رسد. همچنین با توجه به اینکه والدین نخستین و در دست‌ترین افراد جهت تربیت نوجوانان بوده و مهم‌ترین حامی فرزندان در حل مشکلات جنسی هستند و بیشتر تصمیم‌گیری‌های مربوط به تربیت جنسی نوجوانان با نظر آن‌ها صورت می‌پذیرد، نقش و اهمیت آن‌ها در آموزش تربیت جنسی فرزندان، بسیار حائز اهمیت است و یکی از دغدغه‌های اصلی و مهم والدین نیز محسوب می‌شود. همچنین عدم آشنایی والدین و مربیان با فرآیند تکامل جنسی و نحوه پاسخگویی به سؤالات جنسی کودکان از عوامل مهم در بروز مشکلات است. در صورت عدم برخورداری کودک از تربیت جنسی صحیح، امکان رخداد تبعات جبران‌ناپذیری در زندگی فردی وی وجود دارد. لذا آموزش و توانمندسازی والدین و مرتبطان تربیت جنسی از اهمیت خاصی برخوردار است. برای نمونه مشارکت‌کننده شماره ۱۲ معتقد بود: «با این اوصاف به جای بحث‌های مربوط به تربیت جنسی در مدارس خالی است ولی قبل از آن باید به شایستگی‌های مربیان و معلمان مرتبط با این امر هم توجه کافی شود چه بسا که مربیان و معلمان ناآشنا به مسائل تربیت جنسی اوضاع را وخیم‌تر بکنند».

راهکارهای آموزش: انسان موجودی دارای ابعاد مختلف است که رشد و پیشرفت وی مستلزم پرورش همه این ابعاد است. یکی از ابعاد وجودی انسان، بعد مادی و جسمی است که باعث می‌شود وی نیازهایی داشته باشد و برای برآورده ساختن آن‌ها به تلاش برخیزد؛ شناخت راهکارهای کلی آموزش تربیت جنسی نوجوانان می‌تواند زمینه ساز طراحی برنامه‌های مشخص و مفید و تضمین‌کننده موفقیت اینگونه برنامه‌ها باشد. بر اساس نظرات مصاحبه‌شوندگان در این مطالعه، آموزش مستقیم تربیت جنسی، آموزش تلفیقی تربیت جنسی، ابزارهای الکترونیکی و فیلم‌های آموزشی و سنجش مشاهده‌ای و ارزشیابی عملکردی از راهکارهای کلی آموزش تربیت جنسی نوجوانان محسوب می‌شوند. برای نمونه مصاحبه‌شونده شماره ۲۰ که موافق تربیت جنسی مستقیم بود، گفت: «من معتقدم که باید از روش مستقیم برای تربیت جنسی نوجوانان استفاده بشه؛ یعنی اینکه به‌صورت واضح و روشن به سؤالات جنسی دانش‌آموزان پاسخ داده بشه. میشه محتوایی طراحی کرد و در اختیار دانش‌آموزان قرار داد». یا مصاحبه‌شونده شماره ۱۴ که موافق تربیت جنسی غیرمستقیم بود، معتقد بود: «ببینید چه ما قبول کنیم یا نکنیم مجبوریم به تربیت جنسی نوجوانان در این زمان؛ اما به مشکل اساسی و مهم وجود داره. مقاومت والدین و حتی مقاومت جامعه در برابر اینگونه آموزش‌ها. پس ما مجبوریم فعلاً به‌صورت غیرمستقیم کار کنیم».

منظور من اصلاً کار مخفیانه نیست؛ مثلاً میتونیم مفاهیمی رو به صورت تلفیقی در بطن دروس قرار دهیم»

اصول آموزش: منظور از اصول تربیت جنسی، دستورالعمل‌هایی است که در تربیت جنسی باید رعایت شوند. این اصول غالباً، در همه‌ی مقاطع سنی وجود دارد. بر اساس نظرات شرکت‌کنندگان در این مطالعه، هنگام آموزش تربیت جنسی توسط والدین یا توسط نظام آموزش اصولی باید مورد توجه قرار گیرد. بر این اساس این اصول عبارت‌اند از: تناسب با ویژگی‌های سنی و ادراکات ذهنی، تناسب با ویژگی‌های روحی، ساده و قابل فهم بودن، آموزش تدریجی، رعایت اصل عدم افراط و تفریط و برنامه‌ریزی صحیح، همه‌جانبه و مدون. برای نمونه مشارکت‌کننده شماره ۱۶ در این زمینه اعتقاد داشت: «منطق حاکم منطق سطح درک نوجوانان هست؛ یعنی نوجوانان رفتار جنسی رو چی میدونن، نوجوانان رفتار جنسی رو چی می‌بینن. نوجوانان از رفتار جنسی به دنبال چی هستن. نوجوانان کجا دنبال نیازهای جنسی میگردن و مواردی ازین قبیل. اگر ما سطح درک و فهم نوجوان از مسائل جنسی رو کاملاً استخراج کنیم، بعد میتونیم در حد درک و فهم اونا هدف‌گذاری کنیم که نیازهایی دارن و به اونا آموزش بدیم».

ب) یافته کمی پژوهش

بر اساس نتایج حاصل از مطالعه عمیق مبانی نظری و پیشینه پژوهش و همچنین تحلیل کیفی مصاحبه‌های انجام شده، در نهایت ۱۹ گویه در قالب پنج راهبرد کلی به عنوان راهبردهای موثر بر تربیت جنسی نوجوانان شناسایی شد که در پرسشنامه، نظر پاسخ‌دهندگان در مورد اینکه راهبردهای آموزش تربیت جنسی مستخرج از بخش کیفی، در بین معلمان و والدین تا چه اندازه مورد تأیید است، مورد سنجش قرار گرفت. در ادامه به تفکیک، نتایج مربوط به رواسنجی پرسشنامه، گزارش شده است.

به منظور پاسخ‌گویی به این سوال که آیا مولفه‌های راهبردهای تربیت جنسی نوجوانان از روایی لازم برخوردارند؟ از تحلیل عاملی اکتشافی و تأییدی با استفاده از نرم افزارهای SPSS نسخه ۱۶ و LISREL نسخه ۸/۵ استفاده شد.

۱) تحلیل عاملی اکتشافی

نتایج تحلیل عاملی اکتشافی به روش مؤلفه‌های اصلی^۱ با چرخش واریماکس^۲ وجود پنج عامل در گویه‌ها را تأیید نمود. ملاک استخراج عوامل شیب نمودار سنگریزه^۳ و ارزش ویژه^۴ بالاتر از یک بود. مقدار KMO برابر با ۰/۶۹ و ضریب آزمون کرویت بارتلت برابر با ۳۴۷۱/۸۸ بود که در

^۱. principal component analysis

^۲. varimax

^۳. scree plot

^۴. eigenvalue

سطح ۰/۰۰۱ معنی دار و حاکی از کفایت نمونه‌گیری و ماتریس همبستگی گویه‌ها برای انجام تحلیل عاملی بود. در جدول ۲ نتایج تحلیل عاملی آورده شده است. همان‌طور که نتایج جدول نشان می‌دهد هر گویه با عاملی که در آن قرار گرفته دارای بار عاملی بیشتر از ۰/۴ است. همچنین هر گویه با عامل‌های دیگر دارای بار عاملی کمتر از ۰/۴ بود. این وضعیت نشان دهنده روایی و اگرایی مناسب عامل‌های پرسش‌نامه راهبردهای آموزش تربیت جنسی نوجوانان است.

جدول ۲. ماتریس چرخش یافته‌ی عوامل پرسشنامه

عامل اول		عامل دوم		عامل سوم		عامل چهارم		عامل پنجم	
بار عاملی	گویه‌ها	بار عاملی	گویه‌ها	بار عاملی	گویه‌ها	بار عاملی	گویه‌ها	بار عاملی	گویه‌ها
۰/۶۶	۱	۰/۷۴	۴	۰/۷۶	۷	۰/۴۶	۱۰	۰/۸۴	۱۴
۰/۸۸	۲	۰/۶۳	۵	۰/۸۱	۸	۰/۵۸	۱۱	۰/۷۷	۱۵
۰/۹۱	۳	۰/۸۸	۶	۰/۷۶	۹	۰/۸۵	۱۲	۰/۴۹	۱۶
						۰/۸۶	۱۳	۰/۵۰	۱۷
								۰/۸۱	۱۸
								۰/۶۷	۱۹
۵/۳۸	ارزش ویژه	۲/۶۶		۱/۹۵		۱/۵۱		۱/۲۱	
۲۸/۳۴	درصد	۱۴		۱۰/۳۱		۷/۹۵		۶/۴۰	
	واریانس تبیین شده								
	واریانس کل			۶۷/۰۱					

همان‌گونه که در جدول ۲ مشاهده می‌شود، گویه‌ها، بار عاملی بالایی دارند. با دقت در بار عاملی، می‌توان به نقش بااهمیت هر یک از گویه‌ها در تبیین و معرفی ابعاد پنج گانه پی برد.

۲) تحلیل عاملی تأییدی

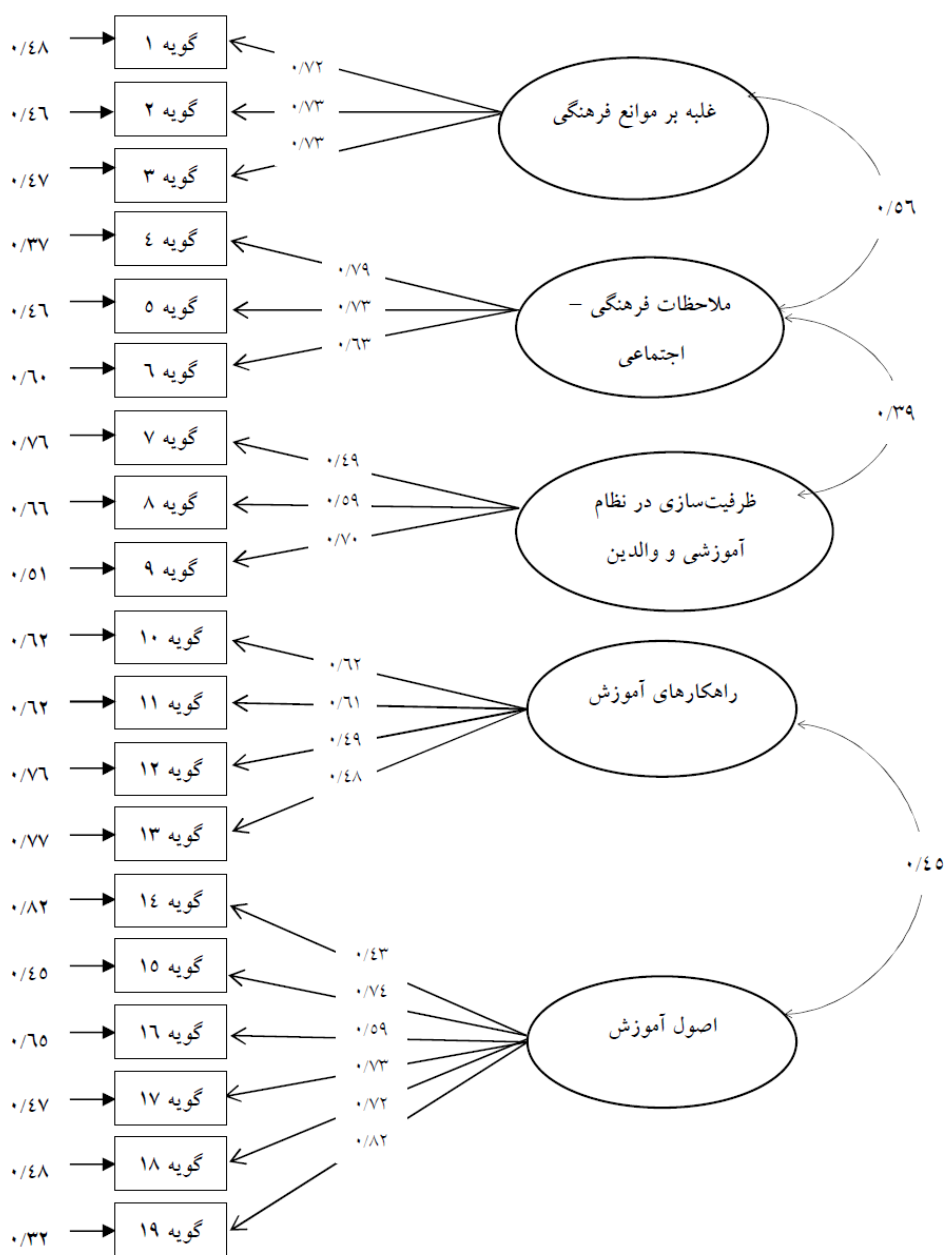
نتایج تحلیل عاملی تأییدی مرتبه اول (شکل ۱) و نتایج جدول ۳، حاکی از آن است که در بعد غلبه بر موانع فرهنگی، گویه‌های «تداوم گفت‌وگوهای تربیت جنسی آشکار» و «رهایی از دیدگاه‌های سنتی» با ضریب ۰/۷۳ در مقایسه با گویه دیگر، نشانگر نیرومندتری محسوب می‌شوند. در عامل ملاحظات فرهنگی - اجتماعی، گویه «طراحی برنامه تربیت جنسی فرهنگ اسلامی محور» با بار عاملی ۰/۷۹ نشانگر نیرومندی محسوب می‌شود. در عامل ظرفیت‌سازی در نظام آموزشی و والدین، گویه «تغییر نگرش والدین، معلمان و مسئولان نظام آموزشی» با بار عاملی ۰/۷۰ نیرومندترین نشانگر سازه محسوب می‌شود. در عامل راهکارهای آموزش، گویه «آموزش مستقیم

تربیت جنسی» با بار عاملی ۰/۶۲ و در عامل اصول آموزش، گوینه «برنامه‌ریزی صحیح، همه‌جانبه و مدون» با بار عاملی ۰/۸۲ نیرومندترین نشانگر محسوب می‌شوند.

جدول ۳. نتایج بار عاملی برای عامل‌های مرتبه اول

موانعها	تعداد گویه‌ها	بار عاملی	القای کرائنج
غلبه بر موانع فرهنگی	۱	۰/۷۲	باید در راستای آموزش تربیت جنسی نوجوانان، تابوهای فرهنگی در بین افراد جامعه نادیده گرفته شوند.
	۲	۰/۷۳	باید در راستای آموزش تربیت جنسی نوجوانان، دیدگاه‌های سنتی و متعصبانه نادیده گرفته شوند.
	۳	۰/۷۳	لازم است تربیت جنسی نوجوانان به یک گفت‌وگو آشکار در خانواده و جامعه تبدیل شود.
ملاحظات فرهنگی - اجتماعی	۴	۰/۷۹	بہتر است برنامه تربیت جنسی مطابق با فرهنگ اسلامی - ایرانی طراحی و اجرا گردد.
	۵	۰/۷۳	بہتر است برنامه تربیت جنسی با پیشینه فرهنگی و اجتماعی جامعه مطابقت کامل داشته باشد.
	۶	۰/۶۳	بہتر است تدوین محتوای تربیت جنسی براساس توافق علم و آموزه‌های دینی صورت گرفته باشد.
ظرفیت‌سازی در نظام آموزشی و والدین	۷	۰/۴۹	لازم است در راستای آموزش تربیت جنسی نوجوانان از مربیان و متخصصان توانمند و آموزش‌دیده استفاده شود.
	۸	۰/۵۹	در راستای آموزش تربیت جنسی، آموزش و توانمندسازی والدین و متولیان امر تربیت جنسی ضروری است.
	۹	۰/۷۰	در راستای آموزش تربیت جنسی، تغییر نگرش والدین، معلمان و مسئولان نظام آموزشی لازم است.
راهکارهای آموزش	۱۰	۰/۶۲	استفاده از روش تربیت جنسی مستقیم می‌تواند یکی از راهبردهای آموزش تربیت جنسی نوجوانان در مدارس باشد.
	۱۱	۰/۶۱	استفاده از روش تربیت جنسی تلفیق با سایر دروس می‌تواند یکی از راهبردهای آموزش تربیت جنسی نوجوانان در مدارس باشد.
	۱۲	۰/۴۹	می‌توان از ابزارهای الکترونیکی و فیلم‌های آموزشی در جهت تربیت جنسی نوجوانان در مدارس استفاده کرد.
	۱۳	۰/۴۸	می‌توان از سنجش مشاهده‌ای و ارزشیابی عملکردی در جهت ارزشیابی تربیت جنسی نوجوانان استفاده کرد.
اصول آموزش	۱۴	۰/۴۳	تناسب آموزش تربیت جنسی با ویژگی‌های سنی و ادراکات ذهنی نوجوانان از اهمیت خاصی برخوردار است.
	۱۵	۰/۷۴	آموزش تربیت جنسی نوجوانان باید متناسب با ویژگی‌های روحی نوجوانان اجرا گردد.
	۱۶	۰/۵۹	لازم است آموزش تربیت جنسی نوجوانان به صورت ساده و قابل فهم اجرا شود.
	۱۷	۰/۷۳	رعایت اصل آموزش تدریجی در آموزش تربیت جنسی نوجوان امری لازم و ضروری می‌باشد.
	۱۸	۰/۷۲	در آموزش تربیت جنسی نوجوانان نسبت به رعایت افراط و تفریط دقت کافی صورت بگیرد.
	۱۹	۰/۸۲	برنامه‌ریزی صحیح، همه‌جانبه و مدون برای آموزش تربیت جنسی نوجوانان ضروری است.

نتایج تحلیل عاملی مرتبه دوم (شکل ۲)، حاکی از آن است که در میان مؤلفه‌های پنج‌گانه راهبردهای آموزش تربیت جنسی نوجوانان، مؤلفه‌ی راهکارهای آموزش با ضریب استاندارد ۰/۹۷ سهم بیشتری در تبیین راهبردهای آموزش تربیت جنسی نوجوانان دارد. همچنین مؤلفه‌های غلبه بر موانع فرهنگی با ضریب استاندارد ۰/۹۴، ظرفیت‌سازی در نظام آموزشی و ولدین با ضریب استاندارد ۰/۹۰، مؤلفه‌ی اصول آموزش با ضریب استاندارد ۰/۸۸ و ملاحظات فرهنگی - اجتماعی با ضریب استاندارد ۰/۸۴ در تبیین راهبردهای آموزش تربیت جنسی نوجوانان نقش دارند.

شکل ۱. مدل مرتبه اول اندازه‌گیری مولفه‌های راهبردهای آموزش تربیت جنسی در حالت تخمین استاندارد شده شاخص‌های برازش ابزار راهبردهای آموزش تربیت جنسی نوجوانان نشان داد که مقدار مجذور خی به درجه آزادی (X^2/df) محاسبه شده برابر با ۲/۴۰ است. همچنین، مقدار شاخص ریشه دوم میانگین مربعات باقیمانده (RMSEA) برابر با ۰/۰۶ است. میزان شاخص نیکویی

برازش (GFI) برابر با ۰/۹۸؛ شاخص تعدیل شده نکویی برازش (AGFI) برابر با ۰/۸۷؛ شاخص برازش هنجار شده بنتلر بونت (NFI) برابر با ۰/۹۶؛ شاخص برازش تطبیقی (CFI) برابر با ۰/۹۸؛ شاخص برازش افزایشی (IFI) برابر با ۰/۹۸ بودند. بر این اساس، می‌توان نتیجه گرفت که ابزار راهبردهای آموزش تربیت جنسی نوجوانان از برازش بسیار مطلوبی برخوردار است.

شکل ۲. مدل مرتبه دوم اندازه‌گیری راهبردهای آموزش تربیت جنسی در حالت تخمین استاندارد شده

بحث و نتیجه گیری

پژوهش حاضر با هدف شناسایی و روان‌سنجی راهبردهای آموزش تربیت جنسی نوجوانان ۱۲ تا ۱۶ ایرانی بر اساس دیدگاه معلمان و والدین انجام شد. نتایج نشان داد بر اساس نظرات معلمان و والدین می‌توان در پنج مضمون یا تم کلی برنامه‌های آموزش تربیت جنسی در بین نوجوانان را اعمال کرد که عبارت‌اند از: غلبه بر موانع فرهنگی، ملاحظات فرهنگی - اجتماعی، ظرفیت‌سازی در نظام آموزشی و والدین، راهکارهای آموزش و اصول آموزش.

اولین یافته پژوهش حاضر در قسمت راهبردها، تأکید بر غلبه بر موانع فرهنگی در راه آموزش تربیت جنسی نوجوانان بود. این یافته با نتایج پژوهش‌های قربانی، زمانی علویجه، شهری، زارع و مرعشی (۱۳۹۴) و کومار و کومار (۲۰۱۱) همسو است. یکی از اولین و مبنایی‌ترین راهبردهای پاسخگویی به پرسش‌های جنسی نوجوانان در راستای تربیت جنسی آنان، برخورد عادی و به‌دور از واکنش‌های افراطی و پرهیز از تابو‌انگاری مسائل جنسی و به نوعی غلبه بر این مانع فرهنگی است. نظر به اینکه کنجکاوی یکی از نیرومندترین پایه‌های تربیت کودک و نوجوان است، عدم پاسخگویی به سؤال‌های وی و سرکوب کردن کنجکاوی‌ها منجر به نابودی هرگونه کنجکاوی و پرسشگری در آینده می‌شود. حال آنکه برخورد با مسائل جنسی به‌مثابه مسائلی هم‌ردیف با سایر کنجکاوی‌ها و پرسش‌های کودکان و پرهیز از تابو‌شمردن آن‌ها، می‌تواند حلال بسیاری از مشکلات عصر حاضر باشد (قربانی و همکاران، ۱۳۹۴)؛ چراکه اگر تابوهای اجتماعی - فرهنگی مانع پرسش از والدین در رابطه با مسائل جنسی شود، فرزندان برای کسب اطلاعات به منابع نامطمئن روی می‌آورند که این امر می‌تواند به عواقب منفی از جمله سردرگمی، ناآگاهی و آسیب‌پذیری منجر شود (کومار و کومار، ۲۰۱۱). باید این را در نظر داشت عادی برخورد کردن با سؤال‌های جنسی، به معنی بی‌توجهی به حساسیت این‌گونه مسائل نیست و اتخاذ یک‌رویه‌ی متعادل و پرهیز از هرگونه افراط و تفریط بهترین راهبرد در این زمینه است. همچنین در حیطه سلامت جنسی، رسانه‌ها به‌ویژه رادیو و تلویزیون نقش مؤثرتری در فرهنگ‌سازی و شکستن تابوهای بدون پایه و اساس منطقی دارند و اجرای برنامه‌هایی با هدف ارتقای سلامت جنسی و اطلاع‌رسانی صحیح جهت بهبود وضعیت سلامت جنسی ضروری است (گروبر و گروپ، ۲۰۰۰). دومین یافته پژوهش حاضر در قسمت راهبردها، رعایت ملاحظات فرهنگی - اجتماعی در راه آموزش تربیت جنسی نوجوانان است. این یافته با نتایج پژوهش‌های میرزایی نجم‌آبادی، بابازاده، شریعتی و موسوی (۱۳۹۳)، بستانی خالصی و همکاران (۱۳۹۶)، روح‌پرور، شاه‌علی و جوادنوری

¹. Kumar & Kumar

². Gruber & Grube

(۱۳۹۸)، مک‌کی^۱ (۱۹۹۷) و گوورگیان^۲ و همکاران (۲۰۱۱) همسو است. می‌توان گفت تربیت جنسی هنگامی کامیاب خواهد بود که بافت فرهنگی‌ای را که نوجوانان از آن برآمده‌اند نادیده نگیرد. این بافت که پیشینه فرهنگی و اجتماعی جامعه و در رأس آن خانواده آن را نمایندگی می‌کند می‌تواند پشتیبان برنامه‌ای خاص گردد یا برنامه‌ای را سازد (گوورگیان و همکاران، ۲۰۱۱). در هیچ فرهنگ و مذهبی به‌اندازه اسلام تمایلات جنسی به‌طور دقیق با قوانین دینی ادغام نشده است. تفکرات دینی نفوذ زیادی روی دیدگاه‌ها و نظرات مسلمانان در مورد تمایلات جنسی دارد. در اسلام تمایلات جنسی به‌عنوان تجلی معنویت محسوب می‌شود (اسسمرنیک، شالما، گرجو، میجر و پلمن،^۳ ۲۰۱۰)؛ بنابراین روح‌پرور و همکاران (۱۳۹۸) معتقدند کارشناسان و متصدیان تربیتی باید با طراحی و اجرای برنامه‌هایی که بر اساس فرهنگ ایرانی و اسلامی باشد، در جهت حذف تابوهای اعتقادی در رابطه با تربیت جنسی نوجوانان تلاش کنند. همچنین میرزایی نجم‌آبادی و همکاران (۱۳۹۳) اعتقاد دارند وزارت آموزش و پرورش به‌منظور افزایش آگاهی و دانش والدین با همکاری صاحب‌نظران و اساتید مجرب، بید به تدوین متون آموزشی مناسب که هماهنگ با ارزش‌های دینی و فرهنگی جامعه باشد، اقدام نماید. یقیناً برنامه‌های آموزشی والدین باعث ارتقاء دانش و آگاهی والدین و بهبود ارتباط آنان با نوجوانان در این زمینه‌ها خواهد شد.

سومین یافته پژوهش حاضر در قسمت راهبردها، ظرفیت‌سازی در نظام آموزشی و والدین در راه آموزش تربیت جنسی نوجوانان است. این یافته با نتایج پژوهش‌های بستانی خالصی و همکاران (۱۳۹۶)، گلی و محمدی احمدآبادی (۱۳۹۸)، ابوالقاسمی، مرقاتی‌خویی و تقدیسی (۱۳۸۹)، قربانی و همکاران (۱۳۹۴)، ایزوگبارا^۴ (۲۰۰۸) و تورنبال، وانورچ و وان‌شایک^۵ (۲۰۰۸) همسو است. تربیت جنسی جامع می‌تواند به کودکان و نوجوانان کمک کند تا چارچوبی مناسب از موضوعات بهداشتی و اجتماعی پیچیده و بحرانی را در ذهن ایجاد کنند. فراهم کردن اطلاعات دقیق درباره روابط جنسی و مسائل مرتبط با آن می‌تواند به زندگی سالم‌تری بیانجامد. والدین در تربیت جنسی فرزندان از عوامل اساسی در شکل‌دهی به رفتارهای نوجوانان هستند و همواره ارتباط و تعامل بین والدین و فرزندان می‌تواند ارتباط معناداری با رفتارهای جنسی فرزندان داشته باشد، زیرا این ارتباط می‌تواند یک عامل حفاظتی برای طیف وسیعی از رفتارهای جنسی فرزندان باشد (آلن، تیمر و یورکیوزا^۶ ۲۰۱۶). از آنجا که کودکان همواره آسیب‌پذیرترین قشر جامعه هستند و نیاز به حمایت بزرگسالان به‌خصوص والدین خود دارند، ارتقای آگاهی والدین به‌خصوص مادران در

^۱. McKay

^۲. Gevorgyan

^۳. Smerecnik, Schaalma, Gerjo Meijer, & Poelman

^۴. Izugbara

^۵. Turnbull, Van Wersch, & Van Schaik

^۶. Allen, Timmer, & Urquiza

مورد تربیت جنسی، حائز اهمیت است. ارتقای آگاهی والدین و به‌ویژه مادران درباره تربیت جنسی به‌طور مستقیم و بارز، سطح آگاهی مناسب فرزندان‌شان را تحت تأثیر قرار می‌دهد (سازمان بهداشت جهانی، ۲۰۱۴).

چهارمین یافته پژوهش حاضر در قسمت راهبردها، راهکارهای آموزشی مورد استفاده در راه آموزش تربیت جنسی نوجوانان است. این یافته با نتایج پژوهش‌های فرمهبینی فراهانی (۱۳۸۷)، نوری و موسوی (۱۳۹۵)؛ نقل از محمدی‌پویا، ایمان‌زاده؛ محمدی‌پویا و زارعی، (۱۳۹۸)، محمدجانی، یارمحمدیان، کجباف و قلتاش (۱۳۹۵)، قلتاش و محمدجانی (۱۳۹۷)، مزیدی و خدمتیان (۱۳۹۶)، لئو، ژائو، گائو و شاه (۲۰۰۶) همسو است. فرمهبینی فراهانی (۱۳۸۷) به استفاده از روش‌های غیرمستقیم در آموزش با توجه به نیاز و محدوده سنی افراد تأکید دارد و بر این باور است که محتوای آموزشی باید به‌گونه‌ای باشد که به تقویت ملکه عفت و عزت‌نفس در دانش‌آموزان منجر شده و پیامدهایی چون پرده‌داری و تحریک زودهنگام‌گریزه جنسی را به دنبال نداشته باشد. همچنین نوری و موسوی (۱۳۹۵)؛ نقل از محمدی‌پویا و همکاران، (۱۳۹۸)، معتقدند تربیت جنسی می‌تواند به‌عنوان یک ماده درسی مستقل و یا حتی در تلفیق با مواد درسی مانند مطالعات اجتماعی در برنامه درسی مدارس تعریف گردد. قلتاش و محمدجانی (۱۳۹۷) در پژوهشی برای روش‌های مستقیم یاددهی - یادگیری، چهار روش سخنرانی، پرسش و پاسخ، تفحص گروهی، حل مسئله و برای روش‌های غیرمستقیم آن، پنج روش الگو و اخلاقی بودن، غنی کردن اوقات فراغت، موعظه و اندرز، امر به معروف و نهی از منکر و قصه‌گویی و داستان پیشنهاد می‌نمایند. مزیدی و خدمتیان (۱۳۹۶) گزارش کردند که از مقایسه روش‌های مورد نظر اندیشمندان مسلمان در تربیت جنسی، چنین برمی‌آید که تقریباً همه آن‌ها، یا به‌صورت تصریحی و مفصل و یا به‌صورت ضمنی و مختصر از روش الگویی بهره برده‌اند. کاربرد این روش به‌عنوان یک روش غیرمستقیم در دوره نوجوانی و جوانی می‌تواند سودمند باشد. بهره‌گیری از روش‌های متنوع و متناسب با موقعیت از ویژگی‌های اساسی تربیت جنسی محسوب می‌شود. لئو و همکاران (۲۰۰۶) نیز بر استفاده از یادگیری به کمک موبایل و استفاده از فیلم‌های آموزشی به‌عنوان وسیله ارتقای دانش جنسی تأکید کرده‌اند. کونتون^۲ (۲۰۰۸)؛ نقل از محمدجانی و همکاران، (۱۳۹۵) در پژوهش خود تأکید کرده است که آن دسته از معلمان که در زمینه مسائل جنسی با فراگیران خود صحبت و بحث داشته‌اند و از روش‌هایی چون ایفای نقش، نمایش و سخنرانی استفاده کرده‌اند موفق شده‌اند سطح ادراک بهتر و بالاتری نسبت به مسائل جنسی ایجاد کنند.

^۱. Lou, Zhao, Gao, & Shah

^۲. Konton

پنجمین یافته پژوهش حاضر در قسمت راهبردها، رعایت اصول آموزش در راه آموزش تربیت جنسی نوجوانان است. این یافته با نتایج پژوهش‌های ابوطالبی (۱۳۸۶)، فریتاس (۱۹۹۸/۱۳۸۲)، بستانی خالصی و همکاران (۱۳۹۶)، فقیهی، شکوهی‌یکتا و پرند (۱۳۸۷) و وایکاف^۱ و همکاران (۲۰۰۸) همسو است. بستانی خالصی و همکاران (۱۳۹۶) در پژوهش خود نشان دادند آموزش‌های سلامت جنسی باید مبتنی بر ویژگی‌های گروه هدف مانند جنسیت، سن و میزان تحصیلات گروه هدف یا فراگیران باشد. از آنجا که متریبان از نظر استعداد، میزان رشد و فهم متفاوت هستند، باید در بیان مطالب جنسی توان و استعداد آن‌ها لحاظ شود. در واقع لازم است با توجه به موقعیت فراگیر و در زمان مناسب و مطابق با ظرفیت مخاطب به ارائه محتوا و مطالب پرداخت. باید این را در نظر داشت که اقدام بی‌موقع به کاری، سبب عدم بهره‌برداری مناسب از آن می‌شود. تناسب آموزش با نیازهای فردی و سطح درک و فهم کودکان، یکی از راهبردهای کلی مهم در امر تربیت و یادگیری است که در تربیت جنسی نیز بسیار کاربردی و حائز اهمیت است؛ بر اساس این اصل، آموزش باید بر مبنای مراحل رشد ذهنی کودکان و توانایی‌های متفاوت آن‌ها در سنین مختلف پی‌ریزی شود (سیف، ۱۳۸۶). به این ترتیب، توجه به ویژگی‌های رشدی و میزان درک کودک، در پاسخ‌گویی به سؤال‌های جنسی کودکان و ارائه اطلاعات مربوط به جنسیت از اهمیت برخوردار است. در واقع، آموزش مفاهیم جنسی نیز مانند آموزش مفاهیم سایر موضوعات درسی و آموزشی باید به تدریج و بر اساس سطح درک و نیازهای رشدی کودک صورت گیرد. این آموزش، از مفاهیم پایه‌ای و عینی آغاز می‌شود و همگام با رشد کودک و ارتقاء سطح درکش برای دریافت جزئیات، افزایش می‌یابد (فریتاس، ۱۹۹۸/۱۳۸۲).

یافته‌های تحلیل عاملی اکتشافی و تأییدی در بخش کمی حاکی از تأیید ۵ مؤلفه آموزش تربیت جنسی نوجوانان بود. در تبیین این یافته می‌توان بیان نمود با وجود اینکه دستیابی به سلامت جنسی از طریق آموزش‌های مؤثر و کارای تربیت جنسی، یک وظیفه‌ی کلیدی جهت توسعه‌ی سلامت برای همه‌ی افراد، از جمله نوجوانان، شناخته شده است ولی آموزش تربیت جنسی در بسیاری از فرهنگ‌ها از جمله فرهنگ ما همواره با چالش‌هایی روبه‌رو بوده است. یکی از مهم‌ترین چالش‌های پیش رو وجود موانع فرهنگی از جمله تابوها و خط قرمزهای احاطه‌کننده مسائل جنسی است که عمدتاً ناشی از دیدگاه‌های سنتی و عدم وجود گفتمان تربیت جنسی به صورت آشکار است. لذا با توجه به اهمیت و ضرورت آموزش‌های مربوط به تربیت جنسی برای نوجوانان لازم است والدین و مجریان آموزش تربیت جنسی با غلبه بر دیدگاه‌های سنتی و از بین بردن تابوهایی که به ناحق، خواسته یا ناخواسته به دور آموزش تربیت جنسی وضع شده‌اند؛ راه را برای آشنایی و آموزش نوجوانان در جهت مسائل مربوط به تربیت جنسی فراهم نمایند. پرواضح است که در این راه

^۱. Wyckoff

ملاحظاتمانند فرهنگ ایرانی- اسلامی، پیشینه فرهنگی و اجتماعی جامعه ایران و آموزه‌های مربوط به دین مبین اسلام مطرح می‌گردد که لزوم رعایت آن‌ها بر کسی پوشیده نیست. همچنین در راه تربیت جنسی نوجوانان لازم است از مربیان و متخصصان آموزش‌دیده بهره گرفته شود و به آموزش والدین و معلمان در راستای آشنایی آنان با مباحث مربوط به تربیت جنسی نوجوانان و لزوم تغییر نگرش در آنان مبادرت ورزیده شود.

با توجه به نتایج پژوهش حاضر پیشنهاد می‌گردد آموزش‌های لازم تربیت جنسی به والدین دانش‌آموزان در قالب برنامه‌های آموزش خانواده با حضور متخصصان تربیت جنسی در مدارس و رسانه ملی ارائه گردد. در برنامه‌های آموزشی دانشگاه فرهنگیان آموزش‌ها و توانمندی‌های لازم در خصوص تربیت جنسی برای معلمان و به خصوص مشاوران و مربیان بهداشت گنجانده شود. برنامه جامع تربیت جنسی با رعایت فرهنگ اسلامی و ایرانی و ملاحظات اجتماعی تدوین و در دسترس مدارس قرار داده شود. سعی گردد با تهیه برنامه‌های لازم در رسانه ملی با هدف ضرورت‌های تربیت جنسی برای نوجوانان، قبح‌گفتمان تربیت جنسی در بین آحاد جامعه شکسته شود و به‌عنوان یک خواسته مهم و ضروری در جامعه مطرح گردد. از محدودیت‌های پژوهش حاضر این بود که پرسش و تحقیق در مورد مقوله جنسی در فرهنگ ایرانی، امری نیست که به راحتی بتوان در بین اقشار جامعه درخواست کرد راجع به آن صحبت نمایند. انتخاب افراد علاقه‌مند به اشتراک تجربیاتشان خصوصاً در بین والدین از دیگر محدودیت‌های این پژوهش بود. یکی از اساسی‌ترین محدودیت‌های این پژوهش اپیدمی بیماری کووید-۱۹ بود که به ناچار محقق از پرسشنامه الکترونیکی برای جمع‌آوری داده‌های قسمت کمی پژوهش استفاده کرد.

منابع

الف. فارسی

- ابوالقاسمی، ناریا؛ مرقاتی خویی، عفت‌السادات و تقدیسی، محمدحسین. (۱۳۸۹). تبیین تربیت جنسی دانش‌آموزان ایرانی از دیدگاه مربیان بهداشت مدارس ابتدایی. *مجله دانشکده بهداشت و انستیتو تحقیقات بهداشتی*، ۸(۲)، ۲۷-۳۹.
- ابوطالبی، مهدی. (۱۳۸۶). *تربیت دینی از دیدگاه امام علی (ع)*. چاپ دوم. قم: مرکز انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).
- امینی، محمد؛ تمنایی‌فر، محمدرضا و پاشایی، رقیه. (۱۳۹۱). بررسی ضرورت وجودی و چگونگی توجه به تربیت جنسی در برنامه‌ی درسی مقطع متوسطه از دیدگاه دبیران و دانش‌آموزان. *پژوهش‌های برنامه‌درسی*، ۱(۱)، ۱۶۹-۲۰۲.
- بستانی خالصی، زهرا؛ سیمبر، معصومه و آذین، سید علی. (۱۳۹۶). تبیین راهبردهای آموزش سلامت جنسی مبتنی بر توانمندسازی: یک مطالعه کیفی. *مجله تحقیقات کیفی در علوم سلامت*، ۶(۳)، ۲۵۳-۲۶۵.
- روح‌پرور، زهرا؛ شاه‌علی، شاداد و جواد نوری، مژگان. (۱۳۹۸). تبیین ادراکات والدین از چالش‌های تربیت جنسی پسران نوجوان؛ یک مطالعه کیفی. *مجله تحقیقات کیفی در علوم سلامت*، ۸(۳)، ۲۶۰-۲۷۰.
- سند تحول بنیادین آموزش و پرورش. مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی، تأیید شده در ۱۳۹۰/۱/۷.
- سیف، علی‌اکبر. (۱۳۸۶). *روان‌شناسی پرورشی (روان‌شناسی یادگیری و آموزش)*. تهران: انتشارات آگاه.
- شیربیگی، مریم؛ اسماعیلی، زهره؛ سعیدپور، بهمن و سرمدی، محمدرضا. (۱۳۹۹). طراحی الگوی تربیت جنسی در عصر جهانی‌شدن با تأکید بر دیدگاه اسلام: با رویکرد نظریه‌ی داده بنیاد. *پژوهش در دین و سلامت*، ۶(۳)، ۱۲۲-۱۳۸.
- صادق‌زاده قم‌صری، علیرضا. (۱۳۹۳). *گزارش روند تدوین و تأیید نهایی مبانی نظری سند تحول بنیادین آموزش و پرورش*. مجموعه سمینارهای تخصصی تعلیم و تربیت اسلامی. مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد.
- فرمehنی فراهانی، محسن. (۱۳۸۷). نگاهی گذرا بر تربیت جنسی در مقاطع مختلف تحصیلی. *فصلنامه سلامت روان*، ۱، ۱۹-۲۸.
- فریتاس، کریستال. (۱۳۸۲/۱۹۹۸). *کلیدهای آموزش و مراقبت از سلامت جنسی در کودکان و نوجوانان*. مترجم: سارا رئیسی طوسی. تهران: صابرین.

- فقیهی، علی نقی؛ شکوهی یکتا، محسن و پرند، اکرم. (۱۳۸۷). آموزش جنسی به کودک و نوجوان از دیدگاه اسلامی و مطالعات روان‌شناختی. *تربیت اسلامی*، ۳(۷)، ۵۱-۸۰.
- قربانی، مهسا؛ زمانی علویجه، فرشته؛ شهری، پروین؛ زارع، کوروش و مرعشی، طیبه. (۱۳۹۴). شناخت کنجکاوی‌های جنسی کودکان: مقدمه‌ای بر آموزش و ارتقای سلامت جنسی آنان. *آموزش بهداشت و ارتقای سلامت*، ۳(۳)، ۱۹۸-۲۱۰.
- قلتاش، عباس و محمدجانی، صدیقه. (۱۳۹۷). طراحی چارچوب برنامه درسی تربیت جنسی بر اساس مبانی تربیت اسلامی. *مسائل کاربردی تعلیم و تربیت اسلامی*، ۳(۳)، ۱۰۱-۱۳۰.
- گلی، فاطمه و محمدی احمدآبادی، ناصر. (۱۳۹۸). تأثیر آموزش تربیت جنسی بر آگاهی، نگرش و عملکرد مادران در پاسخ به سؤالات دختران. *فصلنامه سلامت روان کودک*، ۶(۲)، ۸۱-۹۲.
- محمدجانی، صدیقه؛ یارمحمدیان، محمدحسین؛ کجیاف، محمدباقر و قلناتاش، عباس. (۱۳۹۵). الگوی برنامه درسی تربیت جنسی برای دوره نوجوانی بر اساس مبانی قرآن و روایت‌های معصومین. *فصلنامه علمی - پژوهشی رهیافتی نو در مدیریت آموزشی*، ۷(۲۷)، ۱۹-۴۴.
- محمدی پویا؛ سهراب، ایمان‌زاده؛ علی، محمدی پویا و فرامرزی، زارعی، احمد. (۱۳۹۸). پدیدارشناختی موانع برنامه درسی تربیت جنسی در مقطع متوسطه. *دین و ارتباطات*، ۲۶(۵۵)، ۳۰۳-۳۳۴.
- مزیدی، محمد و خدمتیان، محمد. (۱۳۹۶). ارائه الگوی تربیت جنسی با تکیه بر دیدگاه‌های اندیشمندان مسلمان. *فصلنامه علمی تربیت اسلامی*، ۱۲(۲۵)، ۱۶۱-۱۸۳.
- مستوفی، ناهید؛ گرمارودی، غلامرضا؛ شمشیری، احمدرضا و شکیبازاده، الهام. (۱۳۹۵). تأثیر آموزش گروهی بر آگاهی، نگرش و عملکرد مادران در تربیت جنسی دختران نوجوان. *مجله دانشکده بهداشت و انستیتو تحقیقات بهداشتی*، ۱۴(۳)، ۵۹-۴۵.
- منظری توکلی، وحید؛ کدیور، پروین؛ حسن‌آبادی، حمیدرضا و عرب‌زاده، مهدی. (۱۳۹۷). بررسی تأثیر آموزش راهبردهای پردازش هیجان‌مدار بر سازگاری تحصیلی دانش‌آموزان ناسازگار. *فصلنامه علمی پژوهشی علوم روان‌شناختی*، ۱۷(۶۶)، ۲۴۶-۲۵۸.
- میرزایی نجم‌آبادی، خدیجه؛ بابازاده، راحله؛ شریعتی، محمد و موسوی، سید عباس. (۱۳۹۳). دختران نوجوان ایرانی و اطلاعات و خدمات بهداشت باروری و جنسی؛ مطالعه کیفی. *مجله زنان، مامایی و نازایی ایران*، ۱۷(۹۲)، ۹-۱۸.

ب. انگلیسی

- Allen, B., Timmer, S. G., & Urquiza, A. J. (2016). Parent-child interaction therapy for sexual concerns of maltreated children: A preliminary investigation. *Child Abuse & Neglect*, 56, 80-88.
- Askari, F., Mirzaiinajmabadi, K., Saeedy Rezvani, M., & Asgharinekah, S. M. (2020). Facilitators of sexual health education for male adolescents in Iran: A qualitative study. *Iranian Journal of Nursing and Midwifery Research*, 25(4), 348-355.
- Gevorgyan, R., Schmidt, E., Wall, M., Garnett, G., Atun, R., Maksimova, S., ... & Renton, A. (2011). Does Russia need sex education? The views of stakeholders in three Russian regions. *Sex Education*, 11(2), 213-226.
- Gruber, E., & Grube, J. W. (2000). Adolescent sexuality and the media: A review of current knowledge and implications. *Western Journal of Medicine*, 172(3), 210.
- Izugbara, C. O. (2008). Home-based sexuality education: Nigerian parents discussing sex with their children. *Youth & Society*, 39(4), 575-600.
- Jones, K., Eathington, P., Baldwin, K., & Sipsma, H. (2014). The impact of health education transmitted via social media or text messaging on adolescent and young adult risky sexual behavior: a systematic review of the literature. *Sexually Transmitted Diseases*, 41(7), 413-419.
- Joodaki, K., Nedjat, S., Vahid Dastjerdi, M., & Larijani, B. (2020). Ethical considerations and challenges of sex education for adolescents in Iran: A qualitative study. *Journal of Medical Ethics and History of Medicine*, 13(2), 1-26.
- Kastbom, A. A, Larsson, I., & Svedin, C. G., (2012). Parents' observations and reports on the sexual behaviour of 7 to 13 Years old children. *Reproductive System & Sexual Disorders*, 1(2), 1-7.
- Kumar, V., & Kumar, P. (2011). Right to sexuality education as a human right. *The Journal of Family Welfare*, 57(2), 23-29.
- Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and psychological measurement*, 30(3), 607-610.
- Lou, C. H., Zhao, Q., Gao, E. S., & Shah, I. H. (2006). Can the iInternet be used effectively to provide sex education to young people in China?. *Journal of Adolescent Health*, 39(5), 720-728.
- McKay, A. (1997). Accommodating ideological pluralism in sexuality education. *Journal of Moral Education*, 26(3), 285-300.
- Reis, M., Ramiro, L., de Matos, M. G., & Diniz, J. A. (2011). The effects of sex education in promoting sexual and reproductive health in Portuguese university students. *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, 29, 477-485.
- Smerecnik, C., Schaalma, H., Gerjo, K., Meijer, S., & Poelman, J. (2010). An exploratory study of Muslim adolescents' views on sexuality: Implications for sex education and prevention. *BMC Public Health*, 10(1), 533.
- Taylor, L. E., Harris, H. S. (2018). Stewards of children education: Increasing undergraduate nursing student knowledge of child sexual abuse. *Nurse Education Today*, 60, 147-150.
- Turnbull, T., Van Wersch, A., & Van Schaik, P. (2008). A review of parental involvement in sex education: The role for effective communication in British families. *Health Education Journal*, 67(3), 182-195.
- World Health Organization. (2014). Maternal, newborn, child and adolescent. Health-Adolescent. Available from: [http://www.who.int/maternal_child_adolescent/topics/adolescence/dev/en/\[cited 30 Dec 2015\]](http://www.who.int/maternal_child_adolescent/topics/adolescence/dev/en/[cited 30 Dec 2015]).
- Wyckoff, S. C., Miller K. S., Forehand, R., Bau, J., Fasula, A., Long, N., et al., (2008). Patterns of sexuality communication between preadolescents and their mothers and fathers. *Journal of Child and Family Studies*, 17(5), 649-662

English Abstract

**Identifying and Validating of Sex Education Strategies for
12 to 16 Iranian Adolescents Based on the Perspectives of
Teachers and Parents: Mixed Research**

**Davoud Tahmasebzadeh Sheikhlar^{*}, Ehsan Azimpour^{**},
Ali Imanzadeh^{***}, Mohammad Abbaszadeh^{****}**

This was a mixed-methods research, aimed to identify and validate sex education strategies for 12-to-16 year-old Iranian adolescents based on the perspectives of their teachers and parents. Participants in the qualitative phase were 20 sex educators, teachers, and parents with scientific expertise or practical experience, selected through theoretical purposive sampling. Using semi-structured questions, the participants were interviewed about their opinions regarding the principles of sex education and the best and/or most important approach to that. The qualitative data was analyzed using content analysis, which revealed 19 basic themes regarding sex education strategies. Such principles were narrowed down to five basic categories, namely "overcoming cultural barriers", "socio-cultural considerations", "capacity building in the education system and parents", "education strategies", and "principles of Education". A questionnaire was designed accordingly for adolescent sex education. To examine its rigor, this instrument was used in the quantitative phase of the study to collect data from a sample of 345 teachers in the middle and secondary schools in Khoy and Chaypareh Cities, selected through stratified random sampling method. Exploratory and confirmatory factor analyses were conducted to examine the validity of the questionnaire. The results revealed sufficient loading for the questionnaire items on the relevant factors, thus corroborating its validity. Cronbach's alpha coefficient, on the other hand, corroborated the reliability of the instrument in terms of the number of its items. The result of current research can be insightful for educational planning with the aim of strengthening adolescent sex education.

Keywords: adolesce, parents, sex education strategies, teachers

---

^{*} Associate Professor, Education Department, University of Tabriz, Tabriz, Iran. (Corresponding Author) (d.tahmaseb@tabrizu.ac.ir).

^{**} Phd Condidate, Curriculum Development, University of Tabriz, Tabriz, Iran. (azimpour_e@tabrizu.ac.ir).

^{***} Associate Professor, Education Department, University of Tabriz, Tabriz, Iran. (alimanzadeh@yahoo.com).

^{****} Professor, Social Department, University of Tabriz, Tabriz, Iran. (m.abbaszadeh2014@gmail.com).